

Nekaj o ideologijah

Tema letošnjega seminarja je *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Govorili bomo o ideologijah, ki nas spremljajo na vsakem koraku. Ideologije niso umetno ustvarjene reči niti niso zgolj nekaj, kar nas teži in kar moramo prenašati, ampak so ideologije v vsakem od nas: naslovnica zbornika ilustrira oboje. V dveh dneh sem slišal mdr. tele normativne izjave: *Pes rabi gospodarja*, je mamica razlagala otroku, *Slovenska politika rabi trdo roko*, je rekel gospod, *Slovenija ima premajhno gospodarsko rast*, je rekla televizija, *Ni moralne in nemoralne literature, ampak samo dobra in slaba*, je študent citiral Wildea, *Homoseksualci ne smejo posvajati otrok*, *Vse manjšine imajo enake pravice*, *Študentje nimajo kaj protestirati, ampak morajo študirati*. Vse izjave so ideološke: prva, o psu, ki rabi gospodarja, je specisistična (človek je privilegirana živalska vrsta; morda je tudi v tejle moji formulaciji skrita neka ideologija), sledijo avtoritarna (o trdi roki, ki naj vodi Slovence), tista o gospodarski rasti je liberalistična, Wilde je esteticist (v kolikor je s svojo izjavo mislil resno), šovinistična (o homoseksualcih), multikulturna (o manjšinah), tista o nalogah študentov pa je legalistična (vsaj legalistična, če ne še kaj drugega). Ideologij je več, ne ena: več vrst (politične, verske itn.) in seveda znotraj vrste vsaj en par nasprotujočih. Pojem ideologija razumemo, rabimo, definiramo na različne načine; Mladen Dolar pravi, da so sociologi našeli 35 definicij. Če imamo različne definicije, imamo tudi različne odgovore, ali neko konkretno prepričanje sodi v ideologijo ali ne. Če ideologije definiramo široko, je marsikaj lahko ideologija; če ozko, potem bodo ideologije najbrž le politične, in sicer tiste, ki se nam zdijo napačne. Tu smo pri drugi definicijski razliki: ideologijo lahko definiramo vrednostno ali pa nevrednostno, tj. opisno. To ilustrirajmo z najbrž najbolj razširjeno definicijo: ideologija je sistem idej in vrednot neke družbene skupine. Ta definicija je (poleg tega, da je široka) nevrednostna: nič ne razmišlja o tem, da je narobe, če se ravnamo po ideologiji. To isto definicijo pa lahko zastavimo tako, da bo ideologija postala nekaj slabega: ideologija je shematiziran, stereotipiziran, dogmatiziran sistem idej in vrednot neke družbene skupine. Podobno: ideologija je sistem [napačnih] prepričanj, s katerim neka družbena skupina legitimira svojo oblast (definicija se lahko nadaljuje: »tako, da te vrednote, načela itn. prikazuje kot naravne in nujne«).

Nekateri torej ideologijo razumejo zelo široko, kot skupek prepričanj, ki jih imamo kot člani različnih skupin o takorekoč vsem mogočem od politike, vere preko umetnosti, tudi znanosti niso izjema, vse dol do bontona. V ožjem smislu so ideologije le politični *-izmi*, npr. liberalizem, socializem, komunizem, fašizem, morda še feminizem ipd. Na letošnjem seminarju jo razumemo široko: ideologija je sistem idej (prepričanj, načel, tradicij, mitov) neke družbene skupine, s katerimi ta prikazuje in upravičuje moralne, verske, politične, estetske, jezikovne, znanstvene in ekonomske interese skupine ter usmerja odločitve svojih članov. Ideologija posamezniku služi tako, da lahko moralno, politično, filozofsko upraviči svoje vedénje in prepričanja oz. stališča. Ta prepričanja dobimo s socializacijo postopno in, v nasprotju z znanostjo ali filozofijo, nesistematično ter pogosto celo neeksplicitno, pa tudi nezavedno. Posledica je, da zagovarjamo svoja stališča in nasprotujemo tujim stališčem (se npr. deklariramo za leve in nasprotujemo desnim), ne da bi vedno dobro vedeli, kaj so nasprotnikove temeljne ideje in imamo celo o lastni poziciji meglene

pojme. Ideologija je relativno koherentna in dokaj vseobsegajoča, zato nam lajša odločitve in nam tuje naredi domače, da ga lažje sprejmemo ali zavržemo. Ideologije lahko obravnavamo na nevrednosten način, toda konkretna ideologija ni nevrednostni sistem, ampak ravno obratno: ideologija je zgrajena okoli vrednot, norm, razlag in ciljev. Ponuja optimalen koncept sveta oz. izsek iz sveta, svet normira, pove nam, kako naj (na tem izseku) živimo svoja življenja. Ideologija svet (svoj predmet) sicer opisuje in razlaga in je s tem podobna znanostim (ki naj bi ne bile ideološke, ker naj bi se vrednotenju izogibale), hkrati pa ga tudi vrednoti. Zaradi vrednot se ideološke skupine definirajo v opoziciji mi : oni (liberalci vs. komunitarci vs. anarhisti, verniki vs. ateisti, asketi vs. hedonisti, rasisti vs. demokrati in multikulturalisti, športniki vs. zanemarjenci, moj narod vs. njihov narod, naša znanost, naša umetnost, naša moda itn. vs. njihova). Skupina po navadi tudi zgradi svojo mitologijo in določi, kateri dogodki v njeni zgodovini in katere osebe so prelomni in najpomembnejši (v slovenski nacionalni literarni ideologiji so Trubar, Prešeren, Jurčič ključni, Hren, Koseski ali Koder pa moteči elementi). Ideologije so torej različne in zato govorimo o političnih, razrednih, rasnih, spolnih, vzgojnih, družinskih, kulturnih, estetskih itn. ter celo znanstvenih ideologijah. Ideološkost znanosti se kaže s tem, ko se odloča, kaj je vredno raziskovati in kaj ne. (Najbolj očitno npr. v umetnostnih znanostih, kjer se v grobem delimo na tiste, ki bi raziskovali samo najvišje dosežke (?) umetnosti, in tiste, ki selekcijo opravijo po drugačnih, npr. žanrskih kriterijih). Isti človek pripada več ideologijam (ker pripada več interesnim skupinam) in si iz njih sestavlja svetovni nazor. Najpogostejša metafora za ideologijo so očala, skozi katera gledamo svet. Ideologija prebiva na vseh ravneh jezika od fonetike, leksike, metaforike do celote teksta in v vseh jezikih – v govoru, sliki, gledališču, filmu, glasbi, plesu, ritualu. Najbolje se počuti, če je lastnik ne opazi, zato rabimo druge, da jo pokažejo. Nekatere ideologije bomo pokazali na letošnjem seminarju.

Aleksander Bjelčevič,
predsednik 48. SSJLK